

Grażyna Cęcelek* <https://orcid.org/0000-0002-2303-7442>

Państwowa Uczelnia im. Stefana Batorego

e-mail: cecelek.gra@wp.pl

Znaczenie kompetencji nauczycielskich w determinowaniu efektywności pracy szkoły

Streszczenie: Potrzeby determinowane przez dynamikę oraz złożoność i zmienność współczesnego świata stanowią ważne wyzwanie dla współczesnych systemów edukacyjnych i tym samym dla nauczyciela, który stawiany przed coraz nowszymi, niełatwymi zadaniami i wyzwaniami, musi nieustannie modyfikować swój warsztat pracy oraz doskonalić kompetencje zawodowe.

Problematyce nauczycielskich kompetencji zawodowych poświęca się w związku z tym coraz więcej uwagi, uznając, że z powodu niepowtarzalności oraz nieprzewidywalności sytuacji edukacyjnych przygotowanie nauczyciela do pracy zawodowej powinno uwzględniać nie tylko kompetencje instrumentalne, ale także, a może przede wszystkim, kompetencje praktyczno-moralne. Zadania zawodowe realizowane przez nauczyciela determinowane są bowiem wyraźnie przez jego dyspozycje osobowościowe.

Nauczyciel kompetentny, odpowiednio przygotowany do podejmowania różnorodnych, edukacyjnych wyzwań stanowi fundament funkcjonowania współczesnej szkoły. Poziom nauczycielskich kompetencji zawodowych jest więc bardzo ważnym wyznacznikiem efektywności pracy instytucji szkoły.

Słowa kluczowe: szkoła, edukacja, nauczyciel, uczeń, kompetencje, kompetencje nauczycielskie, efektywność procesu dydaktyczno-wychowawczego

Wprowadzenie

Dynamizm oraz zmienność współczesnej rzeczywistości to ważne i jednocześnie trudne przesłanki, z którymi musi mierzyć się współczesna szkoła oraz współczesny nauczyciel i które skłaniają wszystkich uczestników procesu edukacyjnego do

* Grażyna Cęcelek – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, profesor Państwowej Uczelni im. Stefana Batorego. Autorka i współredaktorka monografii pedagogicznych oraz około 150 artykułów naukowych z pogranicza pedagogiki społecznej, opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacyjnej, pedagogiki bezpieczeństwa, a także z obszaru edukacji włączającej, edukacji permanentnej, e-edukacji, pedagogiki medialnej i doradztwa edukacyjno-zawodowego, opublikowanych w polskich i zagranicznych periodykach i monografiach naukowych.

zasadniczej reinterpretacji rozumienia edukacyjnej misji systemów dydaktyczno-wychowawczych.

Podstawowym zadaniem szkoły jest jej aktywne uczestnictwo w kreowaniu wszystkich podstawowych obszarów aktualnego oraz przyszłego funkcjonowania wychowanków. Wartością nadrzędną w obszarze funkcjonowania środowiska szkolnego jest efektywna realizacja idei rozwoju szkoły uczenia się i wyrównywania szans edukacyjnych, stanowiąca warunek niezbędny w procesie przygotowania młodych ludzi do doświadczania pełni życia, dokonywania świadomych wyborów oraz ponoszenia za nie odpowiedzialności.

Profesja pedagoga jawi się więc we współczesnych czasach jako zawód szczególnie trudny, wymagający realizowania różnorodnych, nierzadko złożonych i skomplikowanych zadań. Ważnym wyznacznikiem efektywności tych działań jest poziom reprezentowanych przez nauczycieli kompetencji zawodowych obejmujących zarówno obszar profesjonalnej wiedzy i umiejętności instrumentalnych, jak i zdolności oraz predyspozycji osobowościowych niezbędnych dla nawiązania wartościowej relacji z wychowankiem.

Szkoła jako ważne środowisko wychowawcze

Szkoła to obok rodziny bardzo ważne środowisko wychowawcze, realizujące jednocześnie funkcję dydaktyczną, które umożliwia dzieciom i młodzieży zdobycie wykształcenia oraz zawodu. Stanowi w związku z tym środowisko znaczące, jeśli chodzi o przygotowanie młodych ludzi do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz do wkładu w rozwój społeczeństwa. „Szkoła stanowi instytucję społecznego kształcenia i wychowania. To drugie – po rodzinie – ważne środowisko wychowawcze, będące nośnikiem nie tylko wiedzy, ale również norm, zasad i wartości uspołeczniających”¹.

Według W. Okonia² szkoła współczesna pełni wiele ważnych funkcji, wśród których należy wymienić:

- przygotowanie wychowanków do życia w społeczeństwie: jest to pierwsza i najważniejsza funkcja szkoły, polegająca na podejmowaniu działań nastawionych na wychowywanie młodego człowieka na świadomego obywatela, członka społeczeństwa demokratycznego oraz człowieka uspołecznionego;
- przygotowanie wychowanków do życia indywidualnego: funkcja ta jest integralnie związana z funkcją poprzednią, bowiem wartość tego, co jednostka wnosi do życia społecznego jest determinowana jej umiejętnościami komunikowania się z innymi, poziomem psychicznego i fizycznego zdrowia, potrze-

¹ G. Cęcełek, *Kompetencje społeczne nauczyciela szkoły uczenia się i wyrównywania szans edukacyjnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020, s. 5.

² W. Okoń, *Wszystko o wychowaniu*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2009, s. 313–324.

- bami kulturalnymi, wiedzą, doświadczeniem, zdolnościami, inicjatywą, twórczością, zaangażowaniem, charakterem;
- przygotowanie wychowanków do uczestnictwa w kulturze: celem tych działań jest przygotowanie dzieci i młodzieży do uczestnictwa w kulturze, co odbywa się w toku całego procesu edukacji, a więc zarówno poprzez nauczanie przedmiotów artystycznych, technicznych i wszelkich innych, jak i przez różne formy wychowania zbiorowego i indywidualnego; działalność ta z jednej strony polega na stwarzaniu warunków służących obcowaniu młodzieży z dobrami kultury oraz wartościami nagromadzonymi w przeszłości i tworzonymi współcześnie, a z drugiej strony umożliwia młodym ludziom wytwarzanie nowych dóbr i wartości;
 - przygotowanie wychowanków do życia w środowisku: wiąże się zarówno ze znaczeniem środowiska w życiu człowieka, jak i z zagrożeniami w jego rozwoju, które zaburzają proces socjalizacji oraz wychowania młodego pokolenia;
 - przygotowanie wychowanków do życia zawodowego: funkcja ta jest mocno ukierunkowana na przyszłość wychowanków, przygotowanie do świata pracy obejmuje przede wszystkim położenie w programach szkolnych nacisku na technikę oraz technologię, nauczanie o zawodach, zdobywanie doświadczenia na stanowisku pracy oraz kształcenie zawodowe.

W świecie współczesnym, coraz bardziej nieprzewidywalnym, charakteryzującym się ogromną dynamiką zmian, w którym „wczorajsze wypróbowane trasy zmieniają się z dnia na dzień w ślepe zaułki, a tradycyjne, kiedyś niezawodne wzory postępowania, zamiast zapewniać sukces, prowadzą do klęski”³ – coraz większego znaczenia nabiera szkoła preferująca kształtowanie umiejętności uczenia się, niezbędnych do optymalnego poruszania się w zmiennej i coraz bardziej wymagającej rzeczywistości, do trafnego identyfikowania własnych potrzeb i możliwości oraz do racjonalnego korzystania z ogromnych zasobów informacji. „Szkoła realizująca proces uczenia się uczniów stanowi miejsce inspiracji oraz odkrywania talentów i mocnych stron, a jednocześnie budowania właściwego poziomu poczucia własnej wartości wychowanków”⁴. Głównym filarem budowania kapitału intelektualnego we współczesnym świecie staje się bowiem połączenie pasji, kreatywności i talentu”⁵. Wiedza staje się niezwykle znaczącym zasobem, a nawet rodzajem kapitału wytwórczego. „Współczesne społeczeństwa określa się w związku z tym mianem społeczeństw wiedzy lub społeczeństw informacyjnych”⁶.

³ Z. Bauman, *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa 2011, s. 152.

⁴ G. Cęcelek, *Kompetencje...*, dz. cyt., s. 29.

⁵ J. Nowak, *Środowisko uczące – (nie)doceniony obszar edukacji*, [w:] K. Kruszko, I. Nowakowska-Buryła (red.), *Problemy edukacji wczesnoszkolnej. Perspektywa teoretyczna i rozwiązania praktyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, s. 64.

⁶ Z. Kawka, *Edukacja szansą na integrację społeczną*, [w:] M. Kozłowski (red.), *Edukacja jako szansa na integrację społeczną*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Skierniewicach, Skierniewice 2010, s. 40.

Podstawowym celem szkoły uczenia się jest „odejście od metodyki transmisji, dostawy i egzekwowania wybranych treści czy uznanych za najbardziej wartościowe algorytmów postępowania na rzecz otwartych przestrzeni (także fizycznych), w których uczniowie, bazując na indywidualnym potencjale, w optymalny dla siebie sposób będą rozwijać własne kompetencje, wykorzystywać osobiste predyspozycje oraz skutecznie zarządzać swoimi ograniczeniami i rozwojem”⁷. Formułą koncepcji kształcenia preferującej uczenie się jest kreacja edukacji nie tylko na możliwości dnia dzisiejszego, stawiającej na kształcenie zachowawcze, lecz także na możliwości i potrzeby jutra⁸. Konieczne jest więc otwarcie się na nowe sposoby działania pedagogicznego przygotowującego ucznia „do samodzielnego funkcjonowania w świecie, radzenia sobie z jego złożonością i kreowania nowych, optymalnych dla zmian rzeczywistości rozwiązań”⁹. Coraz większego znaczenia nabiera edukacja rozwijająca, oparta na aktywności wychowanka i ukierunkowana na wszechstronne wsparcie podmiotowe rozwoju dziecka oraz kształcenie do nieustannie zachodzących, dynamicznych zmian i przeobrażeń zachodzących w każdej dziedzinie społecznego funkcjonowania.

Specyfika pracy nauczyciela współczesnej szkoły

Przez wiele lat zawód nauczyciela traktowany był jako praca oparta przede wszystkim na dyrektywnym traktowaniu procesu dydaktyczno-wychowawczego. Współczesne czasy przyniosły wiele istotnych zmian w obszarze organizacji procesu edukacji oraz wychowania młodego pokolenia realizowanego przez instytucję szkoły. „Dziś ważniejsze jest myślenie rozwojowe, bazujące z jednej strony na budowaniu indywidualnych strategii zmiany, z drugiej na włączaniu każdego członka społeczności lokalnej w proces kreowania rzeczywistości szkolnej”¹⁰. Profesja pedagoga jawi się współcześnie jako zawód szczególnie trudny, ponieważ w niezwykle zmiennej rzeczywistości edukacyjnej oraz wobec zróżnicowanych potrzeb uczniów musi on podejmować nierzadko skomplikowane zadania i pełnić jednocześnie wiele funkcji. Często staje się on więc „organizatorem, partnerem prowokującym do konstruowania elementów wiedzy oraz osobą dostrzegającą indywidualne potrzeby wychowanków i podejmującą szeroko rozumiane działania o charakterze pomocowym, profilaktycznym, kompensacyjnym służące likwidowaniu wszelkich utrudnień i barier napotykanym przez wychowanków na drodze szkolnej edukacji”¹¹.

Aby kształtować „nowej jakości” człowieka radzącego sobie w zmiennych i coraz bardziej wymagających czasach, nauczyciel musi nieustannie poszerzać swoją wiedzę,

⁷ J. Kordziński, *Szkoła uczenia się*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018, s. 24.

⁸ G. Cęcelek, *Kompetencje...*, dz. cyt., s. 8.

⁹ J. Kordziński, dz. cyt., s. 17.

¹⁰ Tamże, s. 78.

¹¹ G. Cęcelek, *Kompetencje...*, dz. cyt., s. 10.

doskonalic umiejętności i kompetencje społeczne. „Szkoła XXI wieku potrzebuje nauczycieli, którzy uczniów będą wspierać i od nich wymagać, którzy będą się wczuwać w ich sytuacje i ich wspomagać, jasno określając swoje warunki, na których uczniowie będą mogli polegać”¹². Od nauczyciela współczesnej szkoły wymaga się posiadania gruntownej wiedzy z obszaru wielu dyscyplin naukowych, oryginalnego sposobu myślenia i działania, taktu pedagogicznego, umiejętności twórczego rozwiązywania problemów, umiejętności nie tylko przekazywania wiedzy, lecz także oddziaływania na wszystkie płaszczyzny życia wychowanków, zdolności do autorefleksji, samokrytyki oraz ciągłego, permanentnego samodoskonalenia¹³.

J. Szempruch¹⁴ zauważa, że w realiach dynamicznych zmian społecznych i edukacyjnych redefiniowana jest również rola nauczyciela, którego ważnym zadaniem jest rzetelny opis oraz objaśnianie rzeczywistości, wskazywanie kierunków zachodzących przemian, tworzenie idei i wartości o charakterze uniwersalnym, a także realizacja zadań eksperymentalno-doradczych i inicjowanie działań twórczych. Podkreśla on, że zadania takie może realizować tylko nauczyciel zaangażowany w życie społeczne, podejmujący wyzwania związane ze stymulowaniem kompetencji uczniów do twórczego i refleksyjnego uczestnictwa w zmianach.

Nauczyciel współczesnej szkoły jest więc pedagogiem wyraźnie wykraczającym poza progi szkolne, otwartym na uczniów oraz ich problemy, a także na rodzinę i środowisko lokalne, pedagogiem dostrzegającym oraz potrafiącym wykorzystać potencjał tkwiący we wszystkich uczestnikach procesu edukacyjnego, stawiającym na partnerstwo edukacyjne oraz gotowym do wymiany doświadczeń i do permanentnego doskonalenia swoich kompetencji zawodowych¹⁵.

Istota i znaczenie nauczycielskich kompetencji zawodowych

W ostatnim czasie wiele uwagi poświęca się problematyce kompetencji nauczycielskich, poszerzając ich rozumienie z umiejętności instrumentalnych na całe doświadczenie zawodowe osób wykonujących zawód nauczyciela.

Kompetencje są na ogół rozumiane jako „zasoby kulturowe jednostki, jej strategie indywidualnego i społecznego działania, stosunek do wartości, umiejętność ciągłego uczenia się, które determinują jej szanse i aktywne postawy w grze społecznej”¹⁶.

¹² G. Chorab, *Nauczyciel w paradygmacie konstruktywistycznym*, „Szkoła. Zawód. Praca” 2017, nr 13, s. 45–46.

¹³ G. Cęcelek, *Kompetencje...*, dz. cyt., s. 62–63.

¹⁴ J. Szempruch, *Pedeutologia. Studium teoretyczno-pragmatyczne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013, s. 301.

¹⁵ G. Cęcelek, *Nierówności ekonomiczne a szanse edukacyjne i bezpieczeństwo społeczne dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa 2020, s. 127.

¹⁶ J. Bałachowicz, *Edukacja dziecka w okresie przemian kulturowych*, [w:] J. Uszyńska-Jarmoc, M. Bilewicz (red.), *Kompetencje kluczowe dzieci i młodzieży. Teoria i badania*, Wydawnictwo

W 2006 roku Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej przyjęły zalecenie w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, przedstawiając strukturę tak zwanych kompetencji kluczowych, do których należą:

- porozumiewanie się w języku ojczystym,
- porozumiewanie się w językach obcych,
- kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
- kompetencje informatyczne,
- umiejętność uczenia się,
- kompetencje społeczne i obywatelskie,
- inicjatywność i przedsiębiorczość,
- świadomość i ekspresja kulturalna¹⁷.

Od czasu przyjęcia dokumentu zalecenia w nim zawarte stanowiły jeden z kluczowych dokumentów referencyjnych dla rozwoju kształcenia, szkolenia i uczenia się ukierunkowanych na kompetencje.

Obecnie, w związku z ciągłymi przeobrażeniami życia społecznego, również wymagania dotyczące kompetencji ulegają zmianom. W gospodarce opartej na wiedzy zapamiętywanie faktów i procedur jest kwestią kluczową, ale nie wystarcza, by zapewnić postęp i sukcesy. Istotniejsze niż kiedykolwiek wcześniej stają się więc takie umiejętności, jak: umiejętność rozwiązywania problemów, krytycznego myślenia, zdolność do współpracy, umiejętność kreatywnego myślenia, myślenia komputacyjnego i samoregulacji. Są to narzędzia pozwalające to, czego się nauczono, wprowadzać w życie w czasie rzeczywistym, by generować nowe idee, nowe teorie, nowe produkty i nową wiedzę.

W odpowiedzi na zmiany w społeczeństwie i gospodarce, z uwzględnieniem dyskusji o przyszłości pracy oraz w następstwie przeprowadzenia konsultacji publicznych dotyczących przeglądu zalecenia w sprawie kompetencji kluczowych z 2006 roku uznano konieczność zmiany i aktualizacji zarówno zalecenia, jak i europejskich ram odniesienia dla kompetencji kluczowych w uczeniu się przez całe życie. Nowe zalecenie Rady Europy¹⁸ kładzie nacisk na kształtowanie nowych sposobów uczenia się na potrzeby społeczeństwa, które staje się coraz bardziej mobilne i cyfrowe. Technologie cyfrowe wywierają bowiem coraz istotniejszy wpływ na kształcenie, szkolenie i uczenie się, umożliwiając rozwój elastyczniejszych środowisk edukacyjnych, dostosowanych do potrzeb wysoce mobilnego społeczeństwa. W związku z rosnącą liczbą miejsc pracy poddanych automatyzacji oraz coraz większą rolą technologii we

Akademickie „Żak”, Warszawa 2018, cyt. za: M. Górowska-Felis, B. Platos, A. Rybińska, *Kompetencje kluczowe uczniów w międzynarodowych raportach i badaniach*, [w:] S.M. Kwiatkowski (red.), *Kompetencje przyszłości*, Wydawnictwo Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2018, s. 92.

¹⁷ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/962/WE z 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE L 394, s. 10.

¹⁸ Zalecenie Rady Europy z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE L C 189/1.

wszystkich dziedzinach pracy i życia, podkreśla się szczególne znaczenie kompetencji społecznych, obywatelskich i w zakresie przedsiębiorczości, które pozwalają zapewnić odporność i zdolność dostosowania się do zmian.

Dokument ten podkreśla konieczność rozwoju szerokiego spektrum struktur kształcenia, szkolenia i uczenia się – zarówno formalnego, pozaformalnego, jak i nieformalnego – w perspektywie uczenia się przez całe życie oraz ustanowienia wspólnego rozumienia kompetencji, które mogą wspierać przechodzenie pomiędzy różnymi strukturami uczenia się. Określa dobre praktyki mogące wyjść naprzeciw potrzebom kadry edukacyjnej, w której skład wchodzi nauczyciele, trenerzy, edukatorzy nauczycieli, kierownicy instytucji edukacyjnych i szkoleniowych, pracownicy odpowiedzialni za szkolenie kolegów, badacze i wykładowcy akademicki, osoby pracujące z młodzieżą i edukatorzy osób dorosłych, a także pracodawcy i interesariusze rynku pracy. Odnosi się również do instytucji i organizacji, w tym partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, które służą doradztwem i wsparciem w procesie podnoszenia kompetencji od najmłodszych lat przez całe życie.

Kompetencje nauczycielskie rozumiane są jako zbiór profesjonalnych zdolności i predyspozycji, którymi ma być obdarzony nauczyciel, aby móc efektywnie wykonywać swój zawód – nabywane są w procesie kształcenia, a także objawiają się jako jego talent¹⁹. E. Murawska²⁰ definiuje kompetencje jako strukturę poznawczą złożoną z umiejętności, wiedzy, dyspozycji i postaw niezbędnych dla skutecznej realizacji zadań, wynikających z określonej koncepcji edukacyjnej.

W rozumieniu A. Malec kompetencje zawodowe nauczyciela uwzględniają: wiedzę (na którą składa się znajomość problematyki przedmiotowej), uzdolnienia (czyli wszystko to, co związane jest z doskonaleniem oraz podnoszeniem poziomu umiejętności), umiejętności (pojmowane jako znajomość tematyki z danego zakresu) oraz cechy osobowości (inaczej rozumiane jako uwarunkowania psychiczne).

J. Madalińska-Michalak²¹ zauważa, że praca nauczyciela oraz wymagane od niego kompetencje oparte są na trzech podstawowych filarach:

- profesjonalnej wiedzy zawodowej (chodzi o wiedzę na temat ucznia, o znajomość treści nauczanego przedmiotu oraz o wiedzę metodyczną nauczania tego przedmiotu),
- profesjonalnej praktyce (obejmuje praktyczne przygotowanie nauczyciela do realizacji zadań zawodowych: dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych)

¹⁹ M. Takáčová, *Kompetencie učiteľa*, [w:] Z. Začlona (red.), *Kompetencie zawodowe nauczycieli w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu, Nowy Sącz 2013, s. 27.

²⁰ E. Murawska, *Kwalifikacje i kompetencje zawodowe nauczycieli*, [w:] R. Parzęcki (red.), *Dyskusja o nauczycielu*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Włocławek 2003, s. 73.

²¹ J. Madalińska-Michalak, *Filary pracy a kompetencje nauczyciela*, [w:] J. Madalińska-Michalak, N. Pikuła, K. Białożył (red.), *Edukacja i praca nauczyciela: ciągłość – zmiana – konteksty*, Wydawnictwo Scriptum, Warszawa 2017, s. 29–55.

z uwzględnieniem samodzielnego przygotowania i dostosowania programu nauczania do potrzeb i możliwości uczniów),

- tożsamości zawodowej i zaangażowaniu (chodzi o umiejętności kierowania własnym rozwojem osobowym i zawodowym przez rozpoznawanie oraz analizowanie swoich potrzeb edukacyjnych, poszerzanie własnego uczenia się i podejmowanie różnorodnych, zarówno indywidualnych, jak i grupowych wyzwań zawodowych).

Wszystkie wymieniane obszary nauczycielskich kompetencji zawodowych stanowią ważne determinanty efektywności pracy dydaktyczno-wychowawczej i są ważnym elementem kreującym sukces edukacyjny i przyszlą pozycję społeczną uczniów. „Efektywność edukacyjna w dużym stopniu zależy od nauczyciela, jego przedsięwzięć, kompetencji i cech osobowości, a zwłaszcza jego umiejętności poszukiwania pogłębionych refleksji nad światem, szybkiego reagowania na wszystko, co postępowe, twórcze, przynoszące korzyści w rozwoju jednostki i społeczeństwa”²².

Nauczyciel niejednokrotnie daje także wychowankom jedyną szansę na poprawę ich losu. „Nauczyciel działający na rzecz zapewniania równości w dostępie do kształcenia dziecka biednego to nauczyciel wykraczający wyraźnie poza progi szkolne i podejmujący działania w oparciu o partnerstwo edukacyjne, rozumiane jako szczególny rodzaj relacji i współdziałania osób i grup tworzących trzy zasadnicze środowiska edukacji – rodzinę, szkołę i środowisko lokalne”²³.

W pracy nauczyciela współczesnej szkoły preferującej uczenie się i nastawionej na permanentny rozwój wychowanków oraz wyrównywanie ich szans edukacyjnych na uwagę w szczególności zasługują takie predyspozycje psychospołeczne, jak: umiejętności interpersonalne, przywódcze, negocjacyjne, umiejętności analizowania i diagnozowania, umiejętności planowania, zarządzania czasem, przestrzenią i informacjami, zdolność empatii, zyczliwość, samodyscyplina, świadomość etycznych i moralnych standardów czy też współtworzenie polityki oświatowej, a także odpowiednia kultura osobista i znajomość form dobrego wychowania, odpowiedzialność za wychowanie dzieci i młodzieży i wiele innych. Niezwykle ważne są również takie cechy, jak: empatia, ciepło i opiekuńczość, otwartość, a także świadomość siebie i swojego systemu wartości, przeżywanie i okazywanie uczuć, zainteresowanie ludźmi i sprawami społecznymi, jasne zasady etyczne oraz poczucie odpowiedzialności²⁴.

W działaniach tych niezbędna jest właściwa refleksja, umiejętność wykorzystywania posiadanych doświadczeń oraz podejmowania szybkich, profesjonalnych decyzji. Kreatywna i oparta na właściwej diagnozie potrzeb pomoc dla uczniów ze środowisk defaworyzowanych jest bowiem podstawowym warunkiem realizacji efek-

²² E. Dereń, *W trosce o nową jakość kształcenia nauczycieli. Proponowany model – paradygmat kształcenia nauczycieli*, [w:] J. Piekarski, L. Tomaszewska, A. Głowala, M. Kamińska (red.), *Nowa jakość w edukacji?*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, Płock 2013, s. 96.

²³ G. Cęcelek, *Kompetencje...*, dz. cyt., s. 95.

²⁴ Tamże, s. 83.

tywnego włączenia społecznego bazującego na właściwie zorganizowanym procesie kompensacyjno-destygmatyzującym i tym samym stanowi ważny wyznacznik efektywności pracy instytucji szkolnej.

We współczesnych czasach już nie wystarczy, aby nauczyciel był sprawnym dydaktykiem i skutecznym wychowawcą, potrzebny jest nauczyciel potrafiący przygotować wychowanków do radzenia sobie z różnymi trudnymi i nieprzewidywalnymi sytuacjami, do wykorzystania wiedzy w codziennym życiu, w procesie podejmowania nierzadko trudnych decyzji. Zakres wymagań stawianych osobom wykonującym zawód nauczyciela nieustannie się poszerza, co automatycznie przekłada się na konieczność permanentnego doskonalenia nauczycielskich kompetencji zawodowych.

Podsumowanie

Przed współczesną szkołą i współczesnym nauczycielem stawiane są coraz bardziej złożone wyzwania i wymagania, co wymaga podejmowania systematycznych działań na rzecz doskonalenia kompetencji nauczycielskich niezbędnych do podnoszenia efektywności pracy szkoły. Szkoła stanowi bowiem „środowisko wychowawcze, w którym dążenie do wszechstronnego rozwoju ucznia stanowi płaszczyznę działalności edukacyjnej, realizowanej przez nauczycieli, którzy nadają jej kształt, generują jej wymiary i zaopatrują ją w podstawowe wartości”²⁵.

Warto zauważyć oczywiście, że szkoła nie jest w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb uczniów, może jednak dążyć do kształtowania takiego środowiska wychowawczego, które będzie stanowić fundament dla procesu kształtowania inspirującej i kreatywnej przestrzeni dla rozwoju i wychowania młodego pokolenia, przygotowującej wychowanków do świadomego konstruowania swojej przyszłości, do zetknięcia się z przyszłością oraz aktywnego jej planowania i modelowania.

Kreatorem tych działań jest osoba nauczyciela oraz poziom jego kompetencji zawodowych, które w istotnym stopniu warunkują sprawność w organizowaniu zadań oraz szeroko rozumianych procesów edukacyjnych.

Bibliografia

Bałachowicz J., *Edukacja dziecka w okresie przemian kulturowych*, [w:] J. Uszyńska-Jarmoc, M. Bilewicz (red.), *Kompetencje kluczowe dzieci i młodzieży. Teoria i badania*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2018.

²⁵ G. Cęcelek, *School as an Institution Helping the Young to Meet Their Future*, „Journal of Human Dignity and Wellbeing” 2016, No. 1(1).

- Bauman Z., *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa 2011.
- Cęcelek G., *Kompetencje społeczne nauczyciela szkoły uczenia się i wyrównywania szans edukacyjnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.
- Cęcelek G., *Nierówności ekonomiczne a szanse edukacyjne i bezpieczeństwo społeczne dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa 2020.
- Cęcelek G., *School as an Institution Helping the Young to Meet Their Future*, „Journal of Human Dignity and Wellbeing” 2016, No. 1(1).
- Chorab G., *Nauczyciel w paradygmacie konstruktywistycznym*, „Szkoła. Zawód. Praca” 2017, nr 13.
- Dereń E., *W trosce o nową jakość kształcenia nauczycieli. Proponowany model – paradygmat kształcenia nauczycieli*, [w:] J. Piekarski, L. Tomaszewska, A. Głowała, M. Kamińska (red.), *Nowa jakość w edukacji?*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, Płock 2013.
- Górowska-Felis M., Płatos B., Rybińska A., *Kompetencje kluczowe uczniów w międzynarodowych raportach i badaniach*, [w:] S.M. Kwiatkowski (red.), *Kompetencje przyszłości*, Wydawnictwo Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2018.
- Kawka Z., *Edukacja szansą na integrację społeczną*, [w:] M. Kozłowski (red.), *Edukacja jako szansa na integrację społeczną*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Skierniewicach, Skierniewice 2010.
- Kordziński J., *Szkoła uczenia się*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018.
- Madalińska-Michalak J., *Filary pracy a kompetencje nauczyciela*, [w:] J. Madalińska-Michalak, N. Piłkuła, K. Białożył (red.), *Edukacja i praca nauczyciela: ciągłość – zmiana – konteksty*, Wydawnictwo Scriptum, Warszawa 2017.
- Murawska E., *Kwalifikacje i kompetencje zawodowe nauczycieli*, [w:] R. Parzęcki (red.), *Dyskusja o nauczycielu*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Włocławek 2003.
- Nowak J., *Środowisko uczące – (nie)doceniony obszar edukacji*, [w:] K. Kruszko, I. Nowakowska-Buryła (red.), *Problemy edukacji wczesnoszkolnej. Perspektywa teoretyczna i rozwiązania praktyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015.
- Okoń W., *Wszystko o wychowaniu*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2009.
- Szempruch J., *Pedeutologia. Studium teoretyczno-pragmatyczne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
- Takáčová M., *Kompetencie učiteľa*, [w:] Z. Začlona (red.), *Kompetencie zawodowe nauczycieli w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu, Nowy Sącz 2013.
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/962/WE z 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE L 394.

Zalecenie Rady Europy z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dz. Urz. UE L C 189/1.

The importance of teaching competences in determining the effectiveness of school work

Abstract: The complexity and changeability of the contemporary world constitute an important challenge for contemporary educational systems and for teachers. In responding to new, difficult tasks and challenges, teachers must modify their work methods and improve their professional competences.

Increasing attention is paid to the issue of teaching professional competences, recognizing that due to the uniqueness and unpredictability of educational situations, the preparation of a teacher for professional work should take into account not only instrumental competences, but also, and perhaps above all, practical and moral competences. The professional tasks performed by a teacher are influenced by their personality dispositions.

A competent teacher, adequately prepared to take up various educational challenges, is the foundation of the functioning of a modern school. The level of professional teaching competences is therefore a very important determinant of the effectiveness of the school institution's work.

Keywords: school, education, teacher, student, competences, teaching competences, effectiveness of the didactic and educational process

About the Autor

Grażyna Cęcełek – doctor of humanities in the field of pedagogy, professor at the Stefan Batory University. She is the author and co-editor of pedagogical monographs and around 150 academic articles relating to social pedagogy, care and education, social rehabilitation, safety pedagogy, as well as in the area of inclusive education, permanent education, e-education, media pedagogy and educational and vocational counselling – published in Polish and foreign periodicals and academic monographs.